

© М. Д. Ільчєсин
(Луганськ)

**ПРО СЕМАНТИЧНИЙ РОЗВИТОК НАЙМЕНУВАННЯ *DAME*
В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**
(на матеріалі лексикографічних та енциклопедичних джерел)

У статті в діахронному аспекті проаналізовано лексему *Dame* як одну з номінацій жінок у німецькій мові. Мета дослідження – простежити походження, семантичні зсуви, розвиток оцінних конотацій лексичної одиниці *Dame* впродовж її історії. Аналіз лексеми здійснено на матеріалі різноманітних словників та енциклопедичних джерел. Встановлено, що від часів запозичення наприкінці XVI століття лексеми *Dame* із французької мови її значення зазнало звуження. Зміни сталися також на рівні оцінної конотації: лексема, вживана первісно на позначення жінок із вищих кіл суспільства, перетворилася сьогодні на звичне найменування будь-якої дорослої особи жіночої статі.

Ключові слова: значення, номінація, іменник, етимологія, семантичні зміни.

M. D. ILJCESIN. O SEMANTIC DEVELOPMENT OF THE NAMING UNIT DAME IN GERMAN (BASED ON THE LEXICOGRAPHICAL AND ENCYCLOPAEDIC SOURCES)

В статье в диахронном аспекте анализируется лексема *Dame* как одна из номинаций женщин в немецком языке. Цель исследования – проследить происхождение, семантические сдвиги, развитие оценочных коннотаций лексической единицы *Dame* на протяжении ее истории. Анализ лексемы осуществляется на материале различных словарей и энциклопедических источников. Установлено, что со времен заимствования в конце XVI века лексемы *Dame* из французского языка ее значение сузилось. Изменения произошли также на уровне оценочной коннотации: лексема, обозначавшая первоначально женщин из высших кругов общества, превратилась сегодня в привычное наименование любой взрослой особы женского пола.

Ключевые слова: значение, номинация, существительное, этимология, семантические изменения.

M. D. ILJCESIN. ON SEMANTIC DEVELOPMENT OF THE NAMING UNIT DAME IN GERMAN (BASED ON THE LEXICOGRAPHICAL AND ENCYCLOPAEDIC SOURCES)

The article analyses the diachronic aspect of the lexeme *Dame* as the nomination of a female in German. The purpose of the research is to trace the etymology, semantic shifts and development of evaluative connotations of the lexical unit *Dame* throughout its history. The analysis of definitions of this lexeme in various dictionaries and encyclopaedias has shown that the meaning of the German noun *Dame*, borrowed from French at the end of the 16th century, has narrowed. Changes also occurred on the level of the evaluative connotations: the lexeme, which was originally used to denominate women from the higher strata of society, has turned into a common naming unit denoting any adult female.

Key words: meaning, nomination, noun, etymology, semantic changes.

1. Вступні зауваження. Іменник *Dame*, широко вживаний у сучасній німецькій мові, позначає освічену дорослу жінку з доглянутою зовнішністю та гарною поведінкою, а також широко використовується як форма звертання (привітання) в офіційних листах та під час офіційних заходів (DFW 2006: 133), пор.: *Sehr geehrte Damen und Herren; Meine Damen und Herren*. Аналізована лексема зазнала упродовж

свої більш ніж чотирьохсотрічної історії суттєвих семантичних змін. Значно розширився словотворчий потенціал *Dame* щодо утворення композитів німецької мови. Зміни торкнулися також парадигматичних і синтагматичних відношень за участю цього іменника. Однак звертає на себе увагу той факт, що німецьке найменування жінки *Dame* поставало одним із центральних об'єктів лінгвістичного пошуку лише у XIX та на початку XX століть (Dietrich, 1864; Lessing, 1910), проте залишається загалом поза увагою сучасних мовознавців. Тож **мета** цього дослідження – простежити історію розвитку іменника *Dame* від коренів до сьогодення, а саме – його походження, семантичні зсуви, розвиток оцінних конотацій, і створити, у такий спосіб, методологічне підґрунтя для подальшого вивчення системних відношень в межах відповідної лексико-семантичної групи.

Аналіз здійснено передусім на **матеріалі** лексикографічних та енциклопедичних джерел (BKKL, 1911; BKL, 1894; Krünitz, 1773; Raynouard, 1761), етимологічних та історичних словників німецької, французької та італійської мов (Barberi, 1839; Bos, 1891; Fick, 1868; Ménage 1685), словників діалектів (Dähnert, 1781; Godefroy, 1881; Pasqualino, 1789), латинської мови (Götz, 1999), синонімів (Sanders, 1871), ідіоматичних словників (Schemann, 2011; Stadler, 1806), датованих від 1685 до 2011 року (див. список літератури) тощо.

2. Етимологічні витoki найменування *Dame*. Загалом витoki номену *Dame* беруть початок від лат. *domina* ‘повелителька, господиня’, жіноча форма від *dominus* ‘хазяїн’, *domus* ‘будинок’ (DHW 2006: 133). У латинській мові слово *domina* мало ще декілька значень, а саме: ‘жінка, дружина’, також це був титул, яким наділяли римських жінок від чотирнадцятирічного віку; словом *domina* називали богинь, коханих та наречених (Götz 1999: 211).

У багатьох джерелах (напр.: DHW 2006: 133; EWD 1997: 200; Paraschkewow 2004: 63) зазначено, що *Dame* запозичено в німецьку безпосередньо із французької мови, але Й. К. Адєлунг (Adelung 1786: 1376) вважав шлях запозичення *Dame* подвійним – від італ. *dama*, а також від фр. *dame*. Аде, до початку XVIII ст. у німецькій мові разом із фр. формою *Dame* вживалася італ. форма *Dama* (EWD 1997: 200; TDW 1954: 16). А. Бах (Бах 2003: 189) звертає увагу на те, що значна кількість романських запозичень первісно потрапила з італійської в німецьку мову та лише згодом, у зв'язку з посиленням впливу французької мови, була оформлена за французьким зразком. Але деякі джерела (пор., напр.: EWD 1997: 200, Kluge 1989: 126) вказують на те, що слово *dama* було запозичене до італійської із французької, тоді як в інших (пор.: DE, 2006;

Pasqualino 1789: 371; Menage 1685: 198) зазначено, що свої витоки воно бере з давньогрецької мови: *δαμάω* 'дім, будинок', *δαμάζω* 'підкорювати', *δάμαρ* 'дружина, жінка'. Французький іменник *dame* був запозичений з лат. *domina* у XI ст. (DMF, 2012), а слово *dama* в італійській мові зафіксовано вперше за часів лицарства – XII ст. (DE, 2006).

3. Історія вживання *Dame* у німецькій мові. Причиною запозичення лексеми *Dame*, як і *Madame*, є розквіт у Німеччині (від XVI ст.) нової культури, яка була віянням моди та знаходилась під впливом французьких звичаїв. Кожен прагнув належати до найвищих кіл суспільства, які задавали тон у питаннях моди та етикету (Lessing 1910: 29). Ф. Дітріх (Dietrich 2010: 16) пише, що *Dame* набуває того ж значення, яке воно мало у французькій мові, завдяки активному вживанню французької мови при королівських дворах і у дворянських родин, а також поширенню французького роману та драматургії. Т. Лессінг (Lessing 1910: 29) зазначає, що за часів запозичення слова *Dame* в німецьку мову відбувся вдалий збіг. Він вважає, що *Dame* корелює із давньонімецькими словами *dameln* 'бити байдики, лінуватися', *dämeln / dammeln* 'бешкетувати' (Lessing 1910: 29; див. також DWB 1984: 707; Kaltschmidt 1851: 155). Я. Грім і В. Грім (DWB 1984: 707), як і Т. Лессінг (Lessing 1910: 29), звертають увагу на територіально маркований іменник *Dammel* 'коханий селянської дівчини', уживаний в Силезії, а також прикметник *dämlig* (*dämlisch, dämelig*). Прикметниковий дериват (DWB 1984: 704) *dämisch* зі значенням 'дурний, придуркуватий, бешкетливий, грайливий' тощо, має, за К. Денертом (Dähnert 1781: 70) територіальну обмеженість. За словником індогерманської мови-праоснови (Fick 1868: 84) та порівняльно-історичним словником німецької мови (Adelung 1786: 1376) лексемі *dam* притаманні такі значення: 'територія, район; дім; кімната, приміщення'; лексемі *dama* – адміністративний район; дім'.

3.1. Вживання слова *Dame* у XVI–XVII століттях. Щодо часу появи іменника *Dame* в німецькій мові слід зазначити, що, згідно з деякими етимологічними джерелами, запозичення відбулося наприкінці XVI ст. (DHW 2006: 133; EWD 1997: 199; Paraschkewow 2004: 63), за іншими – у XVII ст. (BKL 1894: 709; Kluge 1934: 94–95). Б. Парашкевов (Paraschkewow 2004: 63), В. Пфайфер (EWD 1997: 200), зокрема, зазначають, що у XVI ст. найменування *Dame* стає модним у придворній ліриці, воно є широко вживаним у баладах і поемах про кохання. За етимологічним словником Дуден (DHW 2006: 133) до XVII ст. *Dame* (у множині) вживали тільки у словосполученні із *Kavalier* 'кавалери', а також на позначення освіченої жінки, коханої або господині.

В енциклопедії Брокгауза (BKL 1894: 709) зазначений точний рік запозичення (слово *Dame* ввійшло до німецькомовного вжитку у 1673 р.), тоді як Е. Гьотцінгер (Götzingер 1885: 115) свідчить про те, що його вже широко вживали у 1669 році. За словником Я. Грімма та В. Грімма (DWB 1984: 702), на початку XVII ст. *Dame* входить в обіг у “сумнівному”, негативно конотатованому, значенні й лише згодом набуває позитивної оцінної конотації, перетворившись на почесний титул, що його мали жінки благородного роду. Я. Грімм і В. Грімм, посилаючись на К. фон Стілера (1632–1707), німецького письменника та науковця, наголошують, що за його часів *Dame* використовували на позначення подружки (лат. *amica*), яка мала сумнівну репутацію, воно мало іронічне та зневажливе стилістичне забарвлення (DWB 1984: 702). За (EWD 1997: 200; TDW 1954: 15), від самого початку XVII ст. *Dame* були притаманні два значення: *Dame* – як синонім *Dirne*, *Geliebte*, *Mätresse* ‘повія, коханка, утриманка’ і *Dame* – як *adlige Frau* ‘жінка благородного роду’. У середині XVII ст. іменник *Dame* позначає жінку, яка має дворянський титул, особливо якщо вона перебувала у шлюбі з дворянином (Adelung 1786: 1243; BKL 1894: 709; MGK 1906: 436). *Dame* мало позитивну оцінку й було часто вживаним у звертанні *Meine Damen!* або *Meine Herren und Damen!* (у XVII ст. – у сполученні з іменником *Dame* – саме *Herren* стоїть на першому місці). Іменником *Dame* послуговуються на позначення дружини та господині дому – *Dame des Hauses* (GWB 1998: 1050–1051), коханої жінки, “сусідки” за столом або партнерки у танці (DWB 1984: 702–703). Згодом слово *Dame* слугує на позначення духовного титулу жінки з дамського ордену, конгрегації та черниць, так само – як і у французькій мові (Robert 1973: 400).

У французькій мові до *dame* у XVII ст. додають перший компонент *ma* – вказівний займенник, і, в такий спосіб, до королеви Франції звертаються *Madame*; *dames* або *mesdames de France* називають у цей час принцес Франції (BKL 1894: 709; MGK 1906: 436). У Німеччині закріпилося застаріле найменування жінки вищих кіл суспільства *Dame*, але наприкінці XVII ст. у німецьку мову запозичене фр. *Madam*, вживане (як *Madame*) на позначення заміжньої жінки благородного роду (DHW 2006: 133; Lessing 1910: 28). Варто зазначити, що у Відні номеном *Madame* у XVII ст. називали акушерок (BKL 1894: 709).

3.2. Вживання слова *Dame* у XVIII столітті. Німецький дослідник Т. Лессінг (Lessing 1910: 37) звертає увагу на те, що найменування *Dame* стало поширеним у 1700 р. завдяки роману Г. фон Гріммельзгаузена “*Der Abenteuerliche Simplicissimus*”. Морфологічною особливістю вживання цього найменування у XVII – XVIII ст. слід

вважати творення множини за французьким зразком – *Dames* – щодо жінок, які мали гарну освіту, але й у гумористичному сенсі (EWD 1997: 200; TDW 1939: 16). Паралельно в обігу була й форма множини *Damens*:

(1) *Das Kostüm der beiden Dames war sehr à la mode* (TDW 1939: 16) ‘Вбрання обох дам було у стилі à la mode’.

(2) *Die Damens machen mich förmlich die Cour* (TDW 1939: 16) ‘Дами відверто залицяються до мене’.

Форму множини *Damens* використовували, зокрема, на позначення жінок легкої поведінки:

(3) *Damen von der Art, die man in Berlin ‘Damens’ nennt* (TDW 1939: 16) ‘Дами, яких у Берліні називають ‘дамами легкої поведінки’.

Семантичні зміни щодо *Dame* у XVIII ст. позначували тим, що, як і інші модні слова, *Dame* змінило своє значення на зовсім протилежне (Lessing 1910: 29–30). Т. Лессінг (Lessing 1910: 32) наголошує, що народ мстить найвищим колам суспільства за пафос і “копіює” їх мовні засоби, уживаючи *Dame* в іронічному сенсі: чим серйозніше сприймається слово, чим більшої вагомості йому надається, тим більшого іронічного забарвлення воно набуває згодом, тим більше воно “берлінізується”. При цьому “берлінізацією” Т. Лессінг (Lessing 1910: 32) називає процес іронічного вживання урочистих слів, що можна було спостерігати у великих містах Німеччини, передусім у Берліні. Цей процес відбувається із багатьма найменуваннями осіб жіночої статі: *Magd, Mägdelein, Maid, Weib, Weible, Weibsmensch, Weibsstück, Frauenzimmer, Fräulein, Jungfer, Jungfrau, Frauenperson* (Lessing 1910: 32–35). За Т. Лессінгом (Lessing 1910: 36), номен *Dame* у XVIII ст. замінило *Maitresse*, яке увійшло до складу німецької мови на початку XVII ст. на позначення коханки військового, проститутки або утриманки (TDW 1954: 16). Приблизно 1700 року відбулося “покращення” лексичного значення *Dame*: слово набуває значення ‘коханка князя або короля, що мала значний вплив, у т. ч. на їхні політичні рішення’ (DHW 2006: 513; WWD 2007: 641). Такі жінки мали також титул *Ehrendame* чи *Palastdame* (MGK 1906: 425).

Наприкінці XVIII ст., по завершенні Великої французької революції, сенсом якої була боротьба за рівність і братерство, словом *Dame* почали позначати всіх жінок незалежно від їхнього соціального статусу (DCL 1835: 62). У цей час номен *Dame* вживаний також на позначення будь-якої освіченої жінки (BKKL 1911: 386). Очевидно, що освіченими у XVIII ст. були передусім саме жінки з “верхніх” кіл суспільства.

3.3. Вживання слова *Dame* в XIX столітті. Номен *Dame* набуває подальшого поширення серед людей середнього класу після 1800 р. У XIX ст. кожному міській жінку називають *Dame* (Lessing 1910: 36). Відбувається подальше “погіршення” лексичного значення. За часів боротьби за незалежність на початку XIX ст., зокрема, у 1817 році, німецькі студенти вимагали більше не використовувати номінацію *Dame*, проте наполягали на вживанні відповідних німецьких еквівалентів *Frau*, *Fräulein*, *Jungfrau*. Однак ще в середині XIX ст. ці найменування осіб жіночої статі функціонували рівноцінно. Також слово *Dame* використовують у мовленні різних соціальних, професійних і вікових груп. Так, у театральних колах уживають такі іменники, як *Anstandsdame* ‘гувернантка, компаньйонка’ та *Salondame* ‘світська дама’. Студенти називають своїх матерів *alte Dame* ‘стара (дама)’. Лексема *Dame* набула в німецькій мові продуктивності у творенні дериватів і композитотворенні: саме у XIX столітті з’явилися нові слова на зразок: *damenhaft* ‘як у дами’ (прикметник), *Dämchen* ‘зменш. *Dame*’ (іменник) (TDW 1954: 16). Поширеними у цей час були також іменникові композити з останнім компонентом *-dame* на позначення осіб жіночої статі, “причетних” до королівського двору, напр.: *Ehrendame*, *Hofdame*, *Kammerdame*, *Palastdame*, *Staatsdame* та ін. (DCL, 2005).

3.4. Вживання слова *Dame* у XX–XXI століттях. У XX ст. набуває сили “боротьба” між вживанням найменувань *Dame* і *Frau*. Усе рідше на початку XX ст. позначення *Dame* сприймають серйозно (TDW 1954: 15). Проте у сучасній німецькій мові іменник *Dame* є позначенням освіченої, дорослої, вихованої жінки, яка має доглянуту зовнішність і відповідно поводиться, пор.:

(4) *Eure Tochter ist schon eine richtige Dame* (WWD 2007: 227) ‘Ваша дочка вже справжня дама’.

Також його використовують як нейтральне, увічливе звертання на офіційних заходах (5) та в офіційних листах (6):

(5) *Meine Damen und Herren!* (WWD 2007: 227),

(6) *Sehr geehrte/ verehrte Damen und Herren!* (DFW 2006: 156).

Слід наголосити при цьому, що на відміну від попередніх століть (див. 3.1.) в сучасному німецькому мовленні жінок (*Damen*) згадують у звертаннях першими.

Передусім у XX ст. збереглися значення партнерки в танцях або за столом, якщо йдеться про *Dame*, пор.:

(7) *Nach dem Tanz führt der Herr seine Dame zurück* (WWD 2007: 227) ‘Після танцю чоловік веде свою даму назад’.

Виникло нове значення слова: у спорті форму множини *Damen* вживають на позначення спортсменок (*Damen* ‘жінки’ на відміну від *Herren* ‘чоловіки’):

(8) *Im Weitsprung der Damen siegte eine Amerikanerin* (OWID, 2011) ‘У стрибках у довжину серед жінок перемогла американка’.

У сучасній німецькій мові звертанням *Dame* *Meine Dame!* (OWID, 2011) часто послуговуються продавці або ті, хто надає побутові і подібні послуги населенню.

Вживання номену *Dame* може сигналізувати про бажання розмовника вербально дистанціюватися від адресата (OWID, 2011).

Скорочення – *D* – від форми множини *Damen* можна побачити на дверях громадських вбиралень для жінок (на відміну від *H* – *Herren* – на дверях вбиралень для чоловіків). Загалом *Dame* вживане передусім у сучасній німецькій мові як офіційно-нейтральне позначення жінки, іноді також – з іронічним відтінком.

4. Висновки

4.1. Номен *Dame* є однією з номінацій жінок, що змінювало своє значення та набувало нових відтінків упродовж історії свого розвитку в німецькій мові: від жінки благородного походження через позначення жінки легкої поведінки до офіційно-нейтрального найменування особи жіночої статі.

4.2. Зафіксовано різні точки зору щодо часу запозичення номінації *Dame* до німецької мови (кінець XVI або XVII ст.), щодо шляху запозичення, тобто з якої мови вона була запозичена (італійської або французької), та щодо її первісного значення.

Питання щодо конкретного часу запозичення іменника *Dame* залишається невирішеним. Дослідження різноманітного корпусу лексикографічних та енциклопедичних джерел дозволяє зробити висновок, що найбільш ймовірно, що номен *Dame* запозичений у німецьку із французької мови. Поза сумнівом залишається те, що головне значення іменника *Dame* упродовж одного століття, з середини XVII ст. до другої половини XVIII ст., було ‘жінка благородного роду, передусім, заміжня’.

4.3. Від XVIII ст. спостерігається погіршення лексичного значення слова *Dame*, що значною мірою пов’язано з т. зв. процесом “берлінізації” та боротьби за чистоту німецької мови, внаслідок чого найменування *Dame* було посунуто іншими позначеннями жінки – *Magd*, *Fräulein*, *Frauenzimmer* та ін. Наприкінці XVIII ст. та початку XIX ст. іменник *Dame* втрачає значення ‘благородна жінка’, натомість слугує на позначення будь-якої особи жіночої статі незалежно від її соціального статусу, причиною чого була “ідейна революція”, боротьба за рівність, що мала місце

наприкінці XVIII ст.

4.4. У XIX ст. іменник *Dame* набуває продуктивності у творенні похідних лексем, належних до різних частин мови, а також у композитотворенні.

4.5. На початку XX ст. спостерігається подальше погіршення лексичного значення *Dame*, оскільки цей номен вживають щодо жінки, яку не сприймають серйозно. У сучасній німецькій мові іменник *Dame* (передусім, у множині) вживаний як нейтрально-офіційне позначення жінок, у т.ч. у звертаннях, його вживають представники різних соціальних, професійних і вікових груп. Новим, порівняно із попередніми століттями, стало вживання у XX ст. форми множини *Damen* як спортивної категорії (на противагу *Herren*), а також називання жінок в офіційних звертаннях першими (*Sehr geehrte Damen und Herren!*).

Перспективним можна вважати дослідження розвитку системи складних слів, які містять у своїй структурі компонент *-dame*, оскільки вони відображають – на лінгвістичному рівні – колорит відповідних історичних епох.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

итал. – італійське; *лат.* – латинське; *фр.* – французьке.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Bach A.* История немецкого языка : [учеб. пособ.] / Адольф Бах ; [пер. с нем. Н. Н. Семенюк ; ред., предисл. и примеч. М. М. Гухман]. – [2. изд., стереотип.] – М. : УРСС, 2003. – 343 с. – (История языков народов Европы).
2. *Adelung J. Ch.* Versuch eines vollständigen grammatisch-kritischen Wörterbuches der hochdeutschen Mundart : Mit beständiger Vergleichung der übrigen Mundarten, besonders aber der Oberdeutschen : in 5 Bdn. / J. Ch. Adelung, F. K. Fulda. – Leipzig : Verlegt von B. Ch. Breitkopf und Sohn. – Bd. 1 : A – E. – 1786. – 1840 S.
3. *Barberi G.-F.* Gran dizionario italiano – francese e francese – italiano / G.-F. Barberi. – [cont. e. fin. N. Basta, A. Cerati]. – Parigi : G. Renouard. – T. 2. – 1839. – 1328 p.
4. *Bos A.* Glossaire de langue d'oïl (XI.-XIV. siècles) : contenant les mots vieux-français hors d'usage, leur explication, leur étymologie et leur concordance avec le provençal et l'italien; ouvrage à l'usage des classes d'humanités et des étudiants / Alphonse Bos. – Paris : J. Maisonneuve, 1891. – 466 p.
5. *BKKL* : Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon : in 2 Bdn. / [5., vollst. neubearb. Aufl.]. – Leipzig : F. A. Brockhaus. – Bd. 2 : L – Z. – 1911. – 1042 S.
6. *BKL* : Brockhaus' Konversationslexikon : in 16 Bdn. / Leipzig ; Berlin ; Wien : F. A. Brockhaus. – Bd. 4 : Caub – Deutsche Kunst – 1894. – 1020 S.
7. *Dähnert J. C.* Plattdeutsches Wörterbuch nach der alten und neuen Pommerschen und Rügischen Mundart / Johann Carl Dähnert. – Stralsund : Christian Lorenz Struck, 1781. – 562 S.
8. *DCL* : Damen Conversations Lexikon : in 10 Bdn. / [hrsg. im Verein mit Gelehrten und Schriftstellerinnen von C. Herlosssohn]. – Leipzig : Fr. Volckmar, 1834. – Bd. 3 : Cordilleras bis Esel. – Adorf Verlags-Bureau, 1835. – 501 S.
9. *DE* : Dizionario Etimologico, versione web del famoso Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana di Ottorino Pianigiani [Електронний ресурс]. – Milano : Carocci, 2006. – Режим доступу : <http://www.etimo.it>
10. *Dietrich F.* Frau und Dame : Ein sprachgeschichtlicher Vortrag (1864) / Franz Dietrich. – New York : Kessinger Publishing, LLC, 2010. – 24 S.
11. *DFW* : Duden Fremdwörterbuch / [hrsg. von der Dudenredaktion]. – [bearb. von W. Müller]. – [3., völlig neu bearb. u. erw. Aufl.]. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2006. – Bd. 5. – 781 S.
12. *DHW* : Duden Das Herkunftswörterbuch : Etymologie der deutschen Sprache / [hrsg. von der Dudenredaktion]. – [4., neu bearb. Aufl.]. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2006. – Bd. 7. – 960 S.

13. *DMF* : Dictionnaire du Moyen Français [Електронний ресурс] : version 2012. – Paris : ATILF-CNRS & Université de Lorraine, 2012. – Режим доступу : <http://www.atilf.fr/dmf>
14. *DWB* : Grimm J. Das Deutsche Wörterbuch : in 33 Bdn. / J. Grimm, W. Grimm. – [Nachdruck der Erstausgabe 1878]. – München : dtv. – Bd. 2. – 1984. – 1776 S.
15. *EWD* : Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / [unter der Leitung von W. Pfeifer]. – [3. Aufl.]. – München : dtv, 1997. – XXVII, 1667 S.
16. *Fick A. F. C.* Wörterbuch der Indogermanischen Grundsprache in ihrem Bestande vor der Völkertrennung : Ein sprachgeschichtlicher Versuch / F. C. August Fick. – Göttingen : Vandenhoeck & Rupprecht, 1868. – 245 S.
17. *GWB* : Goethe-Wörterbuch / [hrsg. von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Akademie der Wissenschaften der DDR, der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, der Heidelberger Akademie der Wissenschaften]. – Stuttgart : Verlag W. Kohlhammer. – Bd. 3. – 1998. – 1536 S.
18. *Godefroy F.* Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle : composé d'après le dépouillement de tous les plus importants documents manuscrits ou imprimés qui se trouvent dans les grandes bibliothèques de la France et de l'Europe : en 10 t. / Frédéric Godefroy. – Paris : F. Vieweg. – T. 2. – 1881. – 792 p.
19. *Götz H.* Lateinischalthochdeutsch-neuhochdeutsches Wörterbuch / Heinrich Götz. – Berlin : Akademie Verlag, 1999. – 723 S.
20. *Götzinger E.* Reallexicon der Deutschen Altertümer. Ein Hand- und Nachschlagebuch der Kulturgeschichte des Volkes / Ernst Götzinger / [bearb. von D. E. Götzinger]. – [2., vollst. umgearb. Aufl.]. – Leipzig : Verlag von Woldemar Urban, 1885. – 1135 S.
21. *Kaltschmidt J. H.* Vollständiges Stamm- und sinnverwandtschaftliches Gesamtwörterbuch der deutschen Sprache aus allen ihren Mundarten und mit allen Fremdwörtern : Ein Haushalt der Muttersprache für alle Stände des deutschen Volkes / Jacob Heinrich Kaltschmidt. – [3., stereotyp. Ausg.]. – Nördlingen : Beck, 1851. – 1116 S.
22. *Kluge F.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / F. Kluge. – Berlin ; Leipzig : de Gruyter, 1934. – 740 S.
23. *Krünitz J. G.* Oekonomische Encyclopädie oder allgemeines System der Staats- Stadt- Haus- und Landwirthschaft : in 242 Bdn. / Johann Georg Krünitz. – Berlin : Paulische Buchhandlung. – Bd. 160. – 1834. – 726 S.
24. *Lessing Th.* Weib-Frau-Dame : [Essay] / Theodor Lessing. – München : Verlag der Aerzlichen Rundschau Otto Gmelin, 1910. – 128 S.
25. *Ménage G.* Le Origini della lingua italiana / Gilles Ménage. – [comp. dal Sre E. Menagio]. – Geneva : Giovanni Antonio Chouët, 1685. – 1667 S.
26. *MGK* : Meyers Großes Konversationslexikon. Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens : in 20 Bdn. – [6., gänzlich Neubearb. und verm. Aufl.]. – Leipzig ; Wien : Bibliographisches Institut. – Bd. 6. – 1906. – 907 S.
27. *OWID* : Online-Wortschatz-Informationssystem Deutsch [Електронний ресурс] : das Portal für wissenschaftliche, korpusbasierte Lexikografie des Instituts für Deutsche Sprache. – Mannheim : Institut für Deutsche Sprache, 2011. – Режим доступу : <http://www.owid.de/>
28. *Paraschkewow B.* Wörter und Namen gleicher Herkunft und Struktur : Lexikon etymologischer Dubletten im Deutschen / Boris Paraschkewow. – Berlin : de Gruyter, 2004. – 437 S.
29. *Pasqualino M.* Vocabolario siciliano etimologico, italiano e latino : in 3 t. / Michele Pasqualino. – Palermo : Reale Stamperia. – T. 1. – 1789. – 371 p.
30. *Sanders D.* Wörterbuch der deutschen Synonymen / Daniel Sanders. – Hamburg : Hoffmann & Campe, 1871. – 743 c.
31. *Schemann H.* Deutsche Idiomatik : Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext / Hans Schemann. – [2. Aufl.]. – Berlin ; Boston : de Gruyter, 2011. – 1037 S.
32. *Stadler F. J.* Versuch eines Schweizerischen Idiotikon: mit etymologischen Bemerkungen untermischt. Samt einer Skizze einer Schweizerischen Dialektologie : in 2 Bdn. / Franz Joseph Stadler. – Basel ; Arau : Samuel Flick. Bd. 1. – 1806. – 507 S.
33. *TDW* : Trübners Deutsches Wörterbuch : in 8 Bdn. / [hrsg. v. A. Götte ; Red. W. Mitzka]. – Berlin ; New York : de Gruyter. – Bd. 2 : C – F. – 1954. – 493 S.
34. *WWD* : Wahrig Wörterbuch der deutschen Sprache / [hrsg.u. neu bearb. von R. Wahrig-Burfeind]. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2007. – 1152 S.
35. *WDG* : Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache / [hrsg. von R. Klappenbach, W. Steinitz ; bearb. von R. Klappenbach, H. Malige-Klappenbach]. – [9., bearb. Aufl.]. – Berlin : Akademie Verlag. – Bd. 1 : A – deutsch. – 1978. – 800 S.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013